

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

מה יעשה אדם ויחכם

ירבה בישיבה ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו

במגילה (ו ב) 'ואמר רבי יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי [בתורה. רש"י] ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן. הני מילי בדברי תורה, אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא. **ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי**, אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא היא', ע"כ.

בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן יח) כתב, 'ואמרו ז"ל (מגילה ו ב) הני מילי לחדודי אבל לאוקמי גרסא סייעתא דשמיא, **פי' רש"י** לאוקמי גרסא שיזכור מה שלמד, **ור"ף** כתב שיכוין הלכה לאמיתו בעי סייעתא דשמיא, **ושניהם אמת. ואומר מעתה**, דכששאלו אנשי אלכסנדריא מה יעשה אדם ויחכם, אמר ירבה בישיבה, כי ע"י יגיעה יתחכם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, ואמרו לו הרבה עשו כן ולא עלתה בידם, היינו שלא נתקיימה בידם ששכחו מה שלמדו, וגם לא כיוונו האמת לאמיתו ולא ידעו דין ברור שהוא תכלית הלימוד, אמר להם כדי שיזכור ולא ישכח ויכוין האמת צריך סייעתא דשמיא, לכן יתפלל למי שהחכמה שלו יסייעהו ויעזרהו מן השמים, ויאיר עיניו כתפלת דוד המלך ע"ה "גל עיניי" וכו' (תהלים קיט יח), עכ"ל.

ולדבריו יש בהלימוד ב' עניינים היגיעה שעליו אמרו יגעת ומצאת תאמין, וגם שלא תשכח ממנו ויכון אל האמת, ולזה בעיני לב' העניינים גם שירבה בישיבה וגם שיבקש רחמים ממי שהחכמה שלו.

ג-

גם יש לפרש מה דאמרו הא בלא הא לא אפשר [פי' גם ירבה בישיבה וגם יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו] **והוא בהקדם דברי הגמרא בבבא בתרא** (כה ב), 'אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום', (פקודי מ כב-כד), ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה ידרים, בתפלתו יחזיר פניו לדרום, וסימניך שלא תחליף, עכ"ל.

לכאורה נראה בכוננת רש"י שהמנורה והשולחן הם רק סימן שלא תחליף הרוחות, אבל המנורה והשולחן עצמם אינם הטעם שיכון פניו כלפי רוחות הללו.

ובפי' רבינו גרשום (שם), שהשולחן והמנורה עצמם מכוונים כנגד חכמה ועשירות: **'שולחן** היינו עושר, שיעריך שולחנו מחמת עושרו. **ומנורה** היינו חכמה, כדכתיב "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו כג), עכ"ל.³

ונראה בביאור דבריו, דמאחר שהמנורה מרמזת למצוה ולתורה והיא מימין, לכן הרוצה להחכים יחזיר פניו לדרום בתפלתו, שברוח זו תפילתו על החכמה מתקבלת.

בבית הלוי (יתרו ד"ה איתא בב"ב) כתב, והכוונה דמנורה רומזת לחכמה "חכמת אדם תאיר פניו" וכו' (קהלת ח א), ועל כן מנורה עמדה במקדש בימין, "לב חכם לימינו" (קהלת י ב) דהחכמה נקרא ימין, עכ"ל. והוא ג"כ עד"ר שנתבאר ברבינו גרשום שמכיון שרוח דרומית נמצאת המנורה שהיא רומז על החכמה, לכן רוח זו מועלת לבקש על החכמה.

ד-

גם נראה דיש לפרש במה שאמר ר' יצחק הרוצה שיחכים ידרים וכו', וסימניך מנורה בדרום וכו'. דכוונתו על אופן עשיית המנורה. **והוא בהקדם ביאור פסוקי עשיית המנורה.**

"וְעָשִׂיתָ מִנְרֵת זָהָב טְהוֹר מְקֻשָּׁה תִּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה" וגו' ע"כ (תרומה כה לא). ולהלן נאמר, "וּרְאֵה וְעָשִׂה בְּתַבְנִיתֶם אֲשֶׁר אֶתְּהַ מְרָאֵה בְּהָר" ע"כ (שם מ).

ובפי' רש"י (שם כה לא) בד"ה 'תִּיעָשֶׂה המנורה', מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, השלך

נדה (סט ב - ע ב), ת"ר: שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניא וכו', שלשה דברי דרך ארץ, 'מה יעשה אדם ויחכם, אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב ו), כו'. מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגיאי, ע"כ.¹

ובפי' רש"י (שם) בד"ה מאי קמ"ל - למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי, עכ"ל.

א-

בשל"ה (כללי התלמוד יט, כלל עיון אות תכב) כתב, **'הריני מעתיק דברי הרב רבי יצחק קנפאנטון בדרכי התלמוד שלו** (סי' א), **וזה לשונו:** הרוצה שיחכם ירבה בישיבה (נדה ע ב), **רצונו לומר ירבה לישוב על הספר לעיין היטב**, כי לא די לו בפעם אחת ולא בשתים, שיעיין הדבר ההוא פעם אחר פעם, כי בכל פעם שיחזור לעיין יתחדש לו איזה דבר. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה ט ב) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד פעמים וכו',² עכ"ל.

ומבואר דעד מאה ואחד פעמים עדיין מתחדש לו איזה דבר בכל פעם שיחזור לעיין בו.

תניא (ליקוטי אמרים פרק טו) וזוה יובן מ"ש בגמרא דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד, ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד, והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזה ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם. ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עז להיות נקרא עובד אלהים מפני שכדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה' ע"י שמתבונן בגדולת ה' במוחו לשלוט על הטבע שבחלל השמאלי המלא דם הנפש הבהמית שמהקליפה שממנה הוא הטבע וזו היא עבודה תמה לבינוני. או לעורר את האהבה המסותרת שבלבו למשול על ידה על הטבע שבחלל השמאלי שזו נקרא ג"כ עבודה להלחם עם הטבע והיצר ע"י שמעורר האהבה המסותרת בלבו משא"כ כשאין לו מלחמה כלל אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל, עכ"ל. וע"י עוד מש"כ עדר"ז **בספרו תורה אור** (ויקהל עמ' 228).

ובספר קול אליהו (סוכה נב ב), 'אולם האמת יורה דרכו וכו', אף שהיוצר ברוך הוא מסר הכח באדם לכבוש את יצרו **באמצעות הרוח השוכן בקרבנו**, לא תשלם המעשה ביד האדם וכו', ואין בידו רק להתחיל המלאכה ולעשות כל מה שבכוחו לעשות, **והשלמת המלאכה הוא בעזר אלקי, המלווה לאדם להביא אותה אל הפועל הגמור.** והשי"ת הוא בוחן לב וחוקר כליות, ומבין מתי עשה האדם את שלו ומה בכוחו לעשות, **וכשרואה שכל אשר שהיה לאל ידו לעשות כבר עשה, ואין בכחו לעשות יותר וכל חשקו אל הטוב**, אז ילוה אליו העזר אלקי ממרומים, ויגמור בעדו וישלים מה שחסר ממנו, **וזולת זאת לא ישלח לו עזרו מקודש'**, עכ"ל.

ויש לפרש לפי דבריהם, דקמ"ל דבעינן ירבה בישיבה ורק אח"כ יבקש רחמים משום שאינו זוכה לסייעתא דשמיא כל שלא עשה מה שהיה לאל ידו לעשות.

ב-

¹ וצ"ב מה שאמר 'ממי שהחכמה שלו', הא בכל דבר צריך סייעתא דשמיא עיישי במגילה (ו ב), וי"ל עפ"י מה שכתב **בבית הלוי** (יתרו בד"ה ועתה), אבל תורה שבע"פ הרי אין לה סוף וקצבה, **ובכל דור ודור מתחדשים חדושי דינים והלכות, וכל זמן שהאדם ממשמש בהם ימצא בה טעם חדש שלא ידעו מקודם, וכמאמר הכתוב "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה"** (משלי ב ו), לא אמר הכתוב כי ה' נתן חכמה רק אמר יתן, **דבכל שעה שהאדם לומד ומייגע עצמו בה, ה' מוסיף לו חכמה וכו'**, עכ"ל.

² **שם:** או ירצה, כי לא ילך בסחורתו ובמשאו ובמתנו, רק ירבה בישיבה ישב בדרך ידום, כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"ה) לא כל המרבה בסחורה מחכים, עכ"ל.

³ **כתב בשפת אמת** (בהעלותך תרל"א בד"ה במדרש), 'כי המצות הם ממשכינן הארת התורה לתוך המעשה, ונקראים 'נרות' שהם הכנה לקיום האור, כי המצות הם מהתורה, עכ"ל.

את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב 'תעשה' [פי חסר יו"ד], עכ"ל.

(שם מ) בד"ה וראה ועשה, 'ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך, מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקדוש ברוך הוא מנורה של אש, עכ"ל.

בספר דברי דוד (לרבינו בעל הטי"ז, שם מ ד"ה וראה), ולעיל (לא) פירש רש"י שנעשית מאליה, צריך לומר שאף על פי שראה אותה לא היה יכול לעשותה, וכן הוא במדרש הביאו הרא"ם לעיל, עכ"ל.

ומבואר, דמשה רבינו נתקשה ב' פעמים בעשיית המנורה, בתחילה כשנצטווה על עשייתה ואח"כ כאשר הראה לו מנורה של אש, ולבסוף נעשית מאליה.

וצ"ב למה ציווהו הקב"ה על עשייתה, וגם הוסיף להראותו מנורה של אש, ולבסוף נעשית מאליה.

ה-

ובדברי דוד (שם לא ד"ה תיעשה), 'כי על כל פנים התחיל משה המלאכה בהשלכת הזהב תוך האש, ואחר כך נעשית מאליה, כי כל דבר קדושה אפילו באה מן השמים, צריך התחלה אפילו דבר מועט מן האדם. כמו שמצינו **במדרש ריש שיר השירים** (א ד) שמלאכים נשאו אבן אחת לירושלים ואמרו לר' חנינא 'תן ידך עמנו', ויש מזה עוד במקומות אחרים עכ"ל.

במדרש (שם): 'אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים, **ובלבד שתתן ידך עמנו** וכו', עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דמה שנצטווה על עשייתה פי' שאף שאין בידו להשלים עשייתה [וכמו שנאמר מיד תיעשה פי' מאליה], מכל מקום צריך ג"כ עשיה מועטת בידי האדם, והוא השלכת הככר זהב לאור.

אמנם עדיין צריך ביאור, מה שציווהו הקב"ה שנית על מעשה המנורה, וכמו שנאמר "וראה ועשה בתבניתם" וגו', אף שאחר שראה את המנורה עדיין נתקשה בעשייתה, עד שלבסוף נעשתה מאליה.

ו-

בגור אריה (שם כה לא) כתב, 'ויש לומר דודאי צריך להראות למשה עד שידע והבין תבנית המנורה, ואז היה מתחיל במעשה המנורה, ונעשית מאליה. ומכל מקום היה צריך למעשה משה, עכ"ל.⁴

ומבואר בדבריו כמו שנתבאר בדברי דוד, דצריך שתהיה התחלת המעשה ע"י משה רבינו, גם הוסיף דכדי שיוכל להתחיל בעשייתה, צריך שידע ויבין מה עליו לעשות.

ולכן מתבאר שפיר מה שנצטווה על עשיית המנורה, וגם שהראה לו מנורה של אש, דע"י כך יוכל להתחיל בעשייתה.

ז-

בשפת אמת (תרומה תרל"א) כתב: 'נתקשה משה במנורה והראה לו השם יתברך, ואח"כ כתיב שנעשית מעצמה "תיעשה" כו', **א"כ למה הראה לו**. אך כי על ידי רצון האדם בלב ונפש באמת, נגמר השאר מה שאינו יכול לעשות נעשה מעצמו, **וזה מה שאמרו 'השלך לאור' כו'. כן הוא בכל מצוה מכל איש ישראל**, כי וודאי אין בכח אדם לעשות רצונו יתברך, רק כפי רצון האדם נגמר מעצמו. **ומכל מקום הגמר בא גם כן על ידי רצון האדם. וזה שהראו לו לידע מכוון ורצונו יתברך, ועל ידי שרצה לעשות רצונו ית', רק שהיה למעלה מכח אדם, לזה נעשה מעצמו**, עכ"ל.

ומבואר בדבריו על דרך שנתבאר, דרק אחר שעשה כל מה שבכוונו לעשות רק אז היא נעשית מאליה, אלא שהוסיף לבאר, שהשלמת המעשה נשלם אף על ידי רצון האדם, וא"כ כדי שיהיה רצונו של משה רבינו מכוון כראוי, היה צריך לדעת צורתה אל נכון.

ח-

הנה מה שנתבאר בעשיית המצוות, דאף שהציווי על האדם הוא רק על התחלת העשיה, והגמר הוא מהעזר האלקי המלוה את האדם, ומכל מקום צריך שידע רצונו ית', מהו הציווי ומה עליו לרצות. כן הוא ג"כ בענין התפילה, בעינין שיבקש מה שברצונו וגם לפרש בפירוש בקשתו ורצונו.

'וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' עַל דָּבַר הַצִּפְרָדְעִים אֲשֶׁר שָׁם לַפְרָעָה' ע"כ (וארא ח.ח).

וביאר באור החיים (שם) בד"ה אשר שם לפרעה 'מכאן שצריך לפרש תפלתו, עכ"ל. **וכוונתו על אלו הג' תיבות 'אשר שם לפרעה' דנראין כמיותרים**, ואמר שמכאן שצריך לפרש תפלתו, ר"ל על איזה צפרדעים הוא מתפלל.

וכ"ה בזוהר (וישלח דף קסט ע"א) וז"ל: 'הדא הוא דכתיב "הַצִּיִּלְנִי נָא מִיַּד אֲחֵי מִיַּד עֵשׂוּ כִּי יָרָא אֶנְכִּי אֶתּוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בְּנֵי" (וישלח לב יב), מכאן, מאן דצלי צלותיה דבעי לפרשא מלוי כדקא יאות, "הַצִּיִּלְנִי נָא", ואי תימא דהא שזבת לי מלבן, "מִיַּד אֲחֵי". ואי תימא קריבין אוחרנין סתם אחין אקרון, "מִיַּד עֵשׂוּ". מאי טעמא, בגין לפרשא מלה כדקא יאות. ואי תימא אנא אמאי אצטריך, "כִּי יָרָא אֶנְכִּי אֶתּוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי", **בגין לאשתמודעא מלה לעילא ולפרשא לה כדקא יאות, ולא יסתים מלה**, עכ"ל.⁵

ומבואר שאם אינו מפרש את תפלתו ומבקש כראוי, אינה מתקבלת למעלה כראוי. על דרך שמבואר במדרש (אסתר רבה ז כד), 'משל לאדם שהיה מהלך בדרך, מן דוחקא דאורחא אסתבע קרסוליה, אמר הלואי הוה לי חד חמר. עבר עלוי חד רומי דילדית חמרתיה חד עולאי, א"ל סב ארכב הדין עולאי, **אמר הא צלותי אישתמע, ברם אנא לא שאלית כהוגן, אם למרכב אם למרכיבה**, עכ"ל. והיינו שבשביל שלא פירש תפלתו כראוי, לא נעשה רצונו.⁶

ט-

ולהמבואר יש לפרש מאמרו של רב יצחק בבא בתרא (כה ב) ד'הרוצה שיחכים ידרים וכו' וסימניך וכו' ומנורה בדרום, דהוא מתפרש לענין קניית החכמה בין לענין הלימוד ובין לענין התפילה.

לענין הלימוד: היינו שרמזו שיש לו ללמוד דרכי קנין החכמה מאופן עשיית המנורה, וכפי שמצינו שמשה רבינו היה צריך לידע ולהבין מהו רצון השם ית', ולהתחיל ולעשות מה שהיה ביכולתו, ורק אז זכה לסייעתא דשמיא. כמו כן יש לנהוג כאשר ברצונו לקנות חכמה, שתחילה יש לו לידע ולהבין על מה נצטווה, ואז יתחיל לעסוק ולעמול בה כפי כוחו, ושוב יסייעו בידו מן השמים.

וכן לענין התפילה: **וכפי שפירש רש"י 'ידרים בתפילתו'**, והיינו שעל ידי שידע ויבין ענייני החכמה, ידע ג"כ לפרש תפילתו כראוי, וכפי שנתבאר בביאור תיבות 'אשר שם לפרעה' וכפי שביאר באור החיים, בזוהר במדרש הק' שהתפילה צריכה להיות מפורשת [והוא לעיובא]. א"כ בסוגייתא זו מתבאר, דכדי לזכות לחכמה צריך להתחיל ללמוד, וירבה לעסוק בה כפי כוחו, ורק אז יוכל להתפלל לפני השם ית', ואז יסייעוהו מן השמים.

ומתבאר שפיר מה שאמרו בנדה (ע ב) מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי, **ובפי' רש"י למה ליה למימר להו ירבה בישיבה** הואיל וברחמים הדבר תלוי, עכ"ל.

פי' דלזכות לחכמה צריך שירבה בישיבה, והיינו שיהיה יגע בה עם חברים מקשיבים, וידע ענין החכמה וקניינה, ורק אז ידע על מה לבקש ממי שהחכמה שלו, ותהיה תפילתו מפורשת כראוי ותתקבל, ויזכה לסייעתא דשמיא איך להבין הדברים על בוריים ולאוקמי גירסא.

-לתגובות בתא קולי: 6243666-2-152-

-ובפקס: 6243666-2-153-

⁵ **הובא בפרי חדש** (או"ח סי' קיט), **וכן פסק במ"ב** (שם ס"ק ב).
⁶ **וכתב השל"ה** (פרשת וישלח, דרך חיים תוכחת מוסר אות לג) דהטעם שצריך לפרש, כי התיבות של התפילה המתהוות מאותיות קדושות עולות למעלה ובוקעות הרקיעים, עכ"ל.

⁴ **שם בגו"א 'ומ"ה היה צריך למעשה משה**, כי לישראל צוה לעשות אותה, ולא שתהיה לגמרי על ידי מעשה ה'. ולפיכך היה צריך להבין תבנית המנורה, דאם לא כן איך יתחיל לעשות, וכאשר התחיל לעשות גמר השם על ידו. **וכל הפעולות שבאים למעלה, צריך שיעשה האדם למטה**, ואף קריעת ים סוף שהיה מעשה ה', כתיב (בשלח יד טו) "וואתה הרם מטוך ובקעהו", **וכן כל הניסים במצרים על ידי משה היו**, עכ"ל.